

ГЕОКОНФЛІКТНЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНИ: СУСІДСЬКИЙ РІВЕНЬ

Панасенко Ганна Сергіївна

канд. політ. наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: panasenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-583X>

Ковальчук Станіслав Євгенович

студент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022,

e-mail: stanislav.kovalchuk01@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3362-1316>

Сучасний світ досить непередбачуваний, а тенденції розвитку світового порядку XXI століття свідчать про все більш наростаючу глобальну безпекову кризу. Порушення норм міжнародного права, гібридні війни, а також глобалізація певних політичних конфліктів особливо негативно впливають на безпеку таких регіональних країн як Україна. В таких умовах наша держава має чітко усвідомлювати рівень небезпечності власного геополітичного положення та відношення України до існуючих та потенційних осередків конфліктів, задля своєчасного реагування на виклики національної безпеки. У статті охарактеризоване геоконфліктне положення України та його особливості, а також розглянуті відносини з державами-сусідами крізь призму конфліктогенності. Предметом дослідження є двосторонні відносини України та держав-сусідів з метою запобігання, регулювання та вирішення існуючих конфліктів. Мета роботи полягає в розкритті сутності геоконфліктного положення України на сусідському рівні. Завдання: оцінити геоконфліктне положення України на сусідському рівні; охарактеризувати наявні конфлікти між Україною та державами-сусідами; проаналізувати потенційні джерела конфліктів між Україною та державами-сусідами. Використовуються загальнонаукові методи: аналізу, синтезу, гіпотетичний метод. Отримано такі результати: в дослідженні були проаналізовані фактори, котрі впливають на геоконфліктне положення України. Це дало змогу охарактеризувати геоконфліктне положення України та виявити його проблемні сторони. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні концепції української зовнішньої політики та при подальшому дослідженні даної теми. Висновки: українське геоконфліктне положення на сучасному етапі можна охарактеризувати як нестабільне та досить напружене. Це пов'язано з наявністю ряду історичних, сучасних (активних), заморожених та потенційних конфліктів з сусідами.

Ключові слова: геоконфліктологія, геоконфліктне положення України, міжнародні відносини, держави-сусіди.

Сучасна система міжнародної безпеки зазнає значних трансформацій. Це зумовлено процесами глобалізації, ускладненням структури міжнародних відносин і кризою порядку, заснованого на ідеї верховенства права [1]. В умовах таких трансформацій питання пов'язанні з безпекою актуалізуються для України як ніколи.

Гарантування безпеки — це основна функція держави. В Законі України «Про національну безпеку України» державна безпека трактується як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» [2]. Таким чином, важливу роль у гарантуванні безпеки займає саме захист від потенційних загроз. Задля цього держава має чітко усвідомлювати реальний рівень конфліктогенності у двосторонніх відносинах з іншими, особливо сусідніми, державами.

Україна на собі відчула негативні наслідки відсутності системного розуміння свого геополітичного положення відносно можливих

джерел конфліктів, коли в 2014-2015 роках сусідня держава порушила територіальну цілісність України, анексувавши Автономну Республіку Крим та підтримавши бойовиків квазідержавних утворень в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Актуальність роботи полягає у відсутності у вітчизняній політичній думці аналізу всіх аспектів геоконфліктного положення України. Це спостерігається у відсутності чітких позицій правлячих кіл стосовно основних зовнішньополітичних викликів, а також у ідеалізації українського геополітичного положення серед вітчизняних науковців та публіцистів.

Об'єктом дослідження виступають міжнародні відносини крізь призму конфліктогенності.

Предметом дослідження є двосторонні відносини України та держав-сусідів з метою запобігання, регулювання та вирішення конфліктів.

Мета статті — розкрити сутність геоконфліктного положення України на сусідському рівні.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- оцінити геоконфліктне положення України на сусідському рівні;
- охарактеризувати наявні конфлікти між Україною та державами-сусідами;
- проаналізувати потенційні джерела конфліктів між Україною та державами-сусідами.

Вагомий внесок у дослідження геополітичного положення України крізь призму конфліктності зробили: Р. Сливка, М. Дністрянський, О. Склярська, Ю. Липа, Ю. Стащук, З. Бжезінський, С. Гантінгтон та інші вітчизняні й іноземні дослідники.

Результати дослідження. Розуміння реального українського геоконфліктного положення є запорукою своєчасного реагування на кризові явища, котрі виникають в сусідніх країнах та в прикордонних областях нашої держави.

Для проведення аналізу геоконфліктного положення України варто дати визначення поняттям «геоконфліктологія» та «геоконфліктне положення держави».

Мироненко М. С. та Денисенцев А. С дають два визначення «геоконфліктології». Більш широким є трактування «геоконфліктології» як певної проблемної наукової області, основним завданням якої виступає вивчення політичних конфліктів як особливих просторово-часових явищ. Більш точним є розуміння геоконфліктології як науки, що вивчає географічні, політичні та інші взаємодіючі чинники, що впливають на виникнення, розвиток і наслідки політичних конфліктів [3, с. 204]. Об'єктом дослідження геоконфліктології є територіально-політичний конфлікт, як своєрідна система, що є сукупністю елементів конфлікту, які функціонують на певній території [7, с. 150].

Ключовим в геоконфліктології терміном є «геоконфліктне положення держави». Р. Сливка, ввівши до наукового обігу дане поняття трактує його як «відношення суверенного суб'єкта міжнародних відносин до осередків конфліктів, які мають, або можуть мати вплив на його політичну систему та інтереси у світі» [6, с. 128]. Виходячи з даного трактування держава може мати або вигідне безпечне геоконфліктне положення (віддаленість від осередків конфліктів), або невигідне небезпечне геоконфліктне положення.

Геоконфліктне положення можна оцінювати на різних рівнях:

- макрорівень, або глобальний рівень – відносно осередків конфліктів, котрі мають глобальне значення, та точок зіткнення інтересів глобальних геополітичних гравців;
- мезорівень, або регіональний рівень – відносно осередків конфліктів, котрі мають регіональне значення;
- мікрорівень, або сусідський рівень – відносно осередків конфліктів з сусідніми державами.

На сусідський рівень геоконфліктного положення держави впливають наступні фактори:

1) наявність територіальних конфліктів та претензій і рівень делімітації та демаркації державних кордонів. Цей фактор є найважливішим при визначенні геоконфліктного положення країни. Маючи територіальні суперечності, держава не може стверджувати про «безпечне» геоконфліктне положення, адже в такому випадку сама стає учасником конфлікту. Делімітація та демаркація кордонів, при оцінці цього фактору, розглядаються як засіб запобігання територіальних конфліктів та слугують певним індикатором відсутності наявності територіальних протиріч між сусідніми державами;

2) наявність нетериторіальних конфліктів та розбіжностей у двосторонніх відносинах з державами сусідами. При аналізі цього фактору варто звертати увагу на етно-релігійні та мовні суперечності, котрі потенційно можуть стати, або вже стали, джерелом конфлікту;

3) характер політичного режиму та наявність внутрішньодержавних етно-релігійних, соціальних, економічних, політичних та інших конфліктів у сусідніх державах і рівень їх вирішеності. При вивченні цього фактору особливу увагу варто приділяти внутрішньодержавним конфліктам сусідніх державах, як осередкам міжнародної напруги.

Саме крізь призму вищенаведених факторів розглянутий сусідський рівень геоконфліктного положення України по відношенню до сусідніх держав.

Серед усіх країн-сусідів Російська Федерація найбільше впливає на геоконфліктне положення України. Україну та Росію розділяє найдовший за протяжністю кордон в Європі (2295 км), який у 1991 році перетворився з адміністративної межі на кордон між суверенними державами. Не дивлячись на це, необхідний для двох держав процес визначення та проведення ліній державних кордонів штучно затягувався. Це вилилось у конфлікт щодо статусу острова Тузла та акваторії Керченської протоки (2003 р.). Даний конфлікт був урегульований, але процеси делімітації та демаркації й надалі гальмувались.

На фоні певної розмитості кордонів Росія проводила дестабілізуючу політику в деяких регіонах України, втручаючись у внутрішні справи нашої держави та поширюючи наратив про уявний конфлікт між Заходом і Сходом, де Україна та Донбас є «полем битви», фронтиром «руського мира» [5, с. 146].

У 2014 році Росія, скориставшись українською внутрішньополітичною нестабільністю, посягнула на територіальну цілісність України, анексувавши Крим та розв'язавши війну на Сході України. Це значно погіршило геоконфліктне положення нашої держави, адже тепер територія України сама стала осередком збройного конфлікту.

Відповідно до моніторингу «Freedom in the World 2019» Росія індексується як країна з позначкою «not free» – «не вільна» / «не демократична». Із 100 можливих балів Росія набрала лише 20 [9]. Не дивлячись на демонстративне збереження фасаду демократії, російський режим є суто авторитарним. Як зазначає російський соціолог Л. Гудков, в Росії створений культ особи, котрий ґрунтується на шовіністичній антизахідній та антиукраїнській пропаганді [5, с. 82]. Це створює не сприятливі умови для вирішенню наявних конфліктів та підвищує вірогідність ескалації конфліктів на інших територіях України.

В контексті розгляду геоконфліктного положення України варто також звернути увагу на падіння рівня довіри російських громадян та на кризу легітимності влади [4]. З середини 2019 року в Москві активізувалась протестна діяльність опозиції. Вплив цих акцій на геоконфліктне положення України досі неочевидний, але потенційно їх роль може бути в наступному: падіння рейтингів діючого президента РФ на фоні мітингів призведе до необхідності повторної «патріотичної» мобілізації суспільства, на зразок тої що відбулась у 2014-2016 роках після анексії Криму [5, с. 82]. Це підштовхне російське керівництво або до активізації процесу возз'єднання Білорусі та Росії, або до створення нових проросійських сепаратистських утворень на території України, або навіть до визнання так званих ЛДНР та включення їх до складу Росії.

Отже, геоконфліктне положення України відносно Росії досить проблемне та залежить від наступних чинників:

1. Наявність невирішеного територіального конфлікту та збройного протистояння: анексія АР Крим та підтримка Росією так званих ЛДНР;
2. Шовіністична антиукраїнська позиція Москви та розгляд частини України як зони власних інтересів;
3. Падіння рівня довіри населення до авторитарного політичного режиму В. Путіна та напруга в російському суспільстві, котра може вилитись у політичну кризу та спричинити нові конфлікти між Україною та Росією.

Сусідство з Білоруссю особливим чином не впливає на геоконфліктне положення України. Хоча Україна та Білорусь не мають територіальних претензій одна до одної, це ніяк не сприяє створенню атмосфери безпеки на білоруському напрямку. Політика білоруського режиму йде у фарватері політики Москви про що свідчить інтеграційний проект «Союзна держава». Тож білоруський напрям нашого геоконфліктного положення можна назвати потенційно небезпечним та потенційно конфліктогенним.

Досить значний вплив на українське геоконфліктне положення має сусідство України з Молдовою. Україно-молдовський, котрий також

був внутрішнім кордоном СРСР, обов'язково потребував якнайшвидшої делімітації та демаркації. Українські та молдовські дипломати змогли напрочуд швидко домовитись та протягом 1995-1999 рр. була здійснена делімітація кордону, а з 2002 р. почались роботи з демаркації [1, с. 112]. Наразі проблемними частинами україно-молдовського кордону залишаються ділянка, котра розмежує Україну та самопроголошену ПМР, а також ділянка біля Дністровської ГЕС.

Режим в Молдові визначається Freedom House, як «частково демократичний» – 58/100 балів [11]. Незважаючи на досить сильну позицію проросійських еліт, влада Молдови продовжує тримати курс на євроінтеграцію. Молдова разом з Україною беруть участь у ряді спільних ініціатив (Східне партнерство та ГУАМ), зменшує вірогідність появи політичних конфліктів.

Незважаючи на спільні інтереси щодо інтеграції з ЄС та НАТО, відсутність значних територіальних суперечок та відносно демократичний режим, внутрішньополітичні конфлікти в Молдові навколо Придністров'я негативно впливають на геоконфліктне положення України.

Придністровська молдавська республіка проголосила свою незалежність 25 серпня 1991 року, що ознаменувало початок затяжної політичної кризи в Молдові. Найактивніша фаза протистояння припала на весну-літо 1992 року, а після підписання угоди 21 липня 1992 конфлікт перебуває у замороженому стані [10, с. 340-341]. На території Придністров'я і до сьогодні дислокується група російських військ.

Для геоконфліктного положення України наявність цього замороженого конфлікту є проблемною в наступному:

1. Наявність ризику вторгнення військ Російської Федерації з території Придністров'я задля ескалації конфліктів на Півдні України;
2. Можливий повторний перехід конфлікту в гарячу фазу, що призведе до хвилі міграції з Молдови та спричинить гуманітарну кризу в регіоні;
3. Необхідність посилено контролювати україно-придністровський кордону через значні обсяги незаконної транскордонної торгівлі та міграції.

Геоконфліктне положення України відносно європейських сусідів характеризується найбільшою стабільністю [8, 9]. Весь кордон делімітовано та демарковано. Жодна з країн офіційно не має територіальних претензій до України (територіальні суперечки з Румунією навколо острова Майкан, статусу острова Зміїний та територіальних вод навколо нього офіційно вирішені).

Режими всіх європейських сусідів індексуються як демократичні, або частково демократичний (Угорщина). Попри це варто відмітити ріст популярності популістських партій

правого спрямування в Польщі (Prawo i Sprawiedliwość) та Угорщині (Fidesz) [12].

Попри це між Україною та західними сусідами є деякі спірні питання. Так між Україною та Угорщиною (в меншій мірі між Україною та Румунією) головними конфліктними точками залишаються права національних меншин в Україні. Особливо дані протиріччя загострились після вимог прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана щодо надання подвійного громадянства та автономії для угорців Закарпаття, ухвалення Верховною Радою закону «Про освіту» та «паспортного конфлікту» в місті Берегове. Враховуючи націоналістично налаштовану політичну верхівку Угорщини та значну угорську діаспору, ми можемо розглядати Закарпаття як можливе джерело майбутнього внутрішньодержавного чи навіть міжнаціонального конфлікту.

Іншим джерелом напруги є конфлікт щодо історичної оцінки діяльності ОУН-УПА та волинської трагедії 1944-1945 років. Цей конфлікт, на відміну від україно-угорського, має несистемний характер та є лиш розмінною картою у іграх політиків.

Питання щодо перегляду історії україно-польських відносин найчастіше підіймають політики, котрі прагнуть залучитись підтримкою націоналістично налаштованої частини населення. Утім такі розбіжності призводять до радикалізації польського і українського населення та можуть

вилитись у етнічні конфлікти, що погіршать геоконфліктне положення України.

Висновки. Отже, загалом геоконфліктне положення України можна оцінити як достатньо небезпечне. На нього впливають:

1. Анексія Криму та розв'язування війни в ОРДЛО Росією;
2. Гібридна війна Росії проти України з ціллю дестабілізувати та підпорядкувати українські південні та східні області;
3. Не завершена демаркація кордонів з Росією, Білоруссю та Молдовою, а також відсутність контролю над україно-російським кордоном в зоні ООС;
4. Авторитарний імперіалістський режим в Москві та авторитарний проросійський режим в Мінську;
5. Наявність безпосередньо біля українських кордонів замороженого конфлікту за участі російської армії – Придністров'я;
6. Поступова ескалація мовно-етнічного конфлікту на Закарпатті та Буковині;
7. Наявність принципових розбіжностей у трактуванні спільної україно-польської історії.

Таким чином, українське геоконфліктне положення на сучасному етапі характеризується як нестабільне та досить напружене, що пов'язано з наявністю ряду історичних, сучасних (активних), заморожених та потенційних конфліктів з сусідніми державами.

UKRAINIAN GEO-CONFLICT POSITION: NEIGHBOURHOOD-LEVEL

Hanna Panasenکو, Ph.D (Political Science), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: panasenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-583X>

Stanislav Kovalchuk, Student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: stanislav.kovalchuk01@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3362-1316>

The modern world is quite unpredictable, trends of the world order of the 21st century testify to the ever-increasing global security crisis. Violations of international law, hybrid wars, and the globalization of certain political conflicts have a particularly negative impact on the security of such regional countries as Ukraine. In such circumstances, our state should clearly be aware of the level of danger of its own geopolitical position and Ukraine's attitude to existing and potential sources of conflict, in order to timely respond to national security challenges. The article describes the geo-conflict situation of Ukraine, its peculiarities and the relations with neighbouring countries through the lens of conflict. The subject of the research are bilateral relations between Ukraine and neighbouring countries in the context of conflict prevention, regulation and resolution. The goal of the work is to reveal the essence of Ukraine's geo-conflict situation at the neighbourhood level. The objectives: to evaluate the geo-conflict situation of Ukraine at the neighbourhood level; characterize existing conflicts between Ukraine and neighbouring countries; to analyse potential sources of conflict between Ukraine and neighbouring countries. General scientific methods: analysis, synthesis, hypothetical method. The following results were obtained: this research analysed the factors that influence the geo-conflict situation of Ukraine. This made it possible to characterize the geo-conflict situation of Ukraine and to identify its problematic sides. The results of the research can be used by writing the concept of Ukrainian foreign policy and further exploration of this topic. Conclusions: The Ukrainian geo-conflict situation at the present stage can be described as unstable and rather tense. This is due to the presence of a number of historical, current (active), frozen and potential conflicts with neighbours.

Keywords: geo-conflictology, geo-conflict situation of Ukraine, international relations, neighbouring countries.

ГЕОКОНФЛИКТНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ УКРАИНЫ: СОСЕДСКИЙ УРОВЕНЬ

Панасенко Анна Сергеевна, канд. полит. наук, доцент, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, пл. Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022, e-mail: panasenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-583X>

Ковальчук Станислав Евгеньевич, студент, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, пл. Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022, e-mail: stanislav.kovalchuk01@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3362-1316>

Современный мир достаточно непредсказуем, а тенденции развития мирового порядка XXI века свидетельствуют о все более нарастающем глобальном кризисе безопасности. Нарушение норм международного права, гибридные войны, а также глобализация определенных политических конфликтов особенно негативно влияют на безопасность таких региональных стран как Украина. В таких условиях наше государство должно четко осознавать уровень опасности собственного геополитического положения и отношение Украины к существующим и потенциальным источникам конфликтов, для своевременного реагирования на вызовы национальной безопасности. В статье охарактеризовано геоконфликтное положение Украины и его

особенности, а также рассмотрены отношения с государствами-соседами через призму конфликтности. Предметом исследования в статье являются двусторонние отношения Украины и государств соседей в контексте предотвращения, регулирования и разрешения конфликтов. Цель работы заключается в раскрытии сущности геоконфликтного положения Украины на соседском уровне. Задачи: оценить геоконфликтное положение Украины на соседском уровне; охарактеризовать имеющиеся конфликты между Украиной и государствами соседями; проанализировать потенциальные источники конфликтов между Украиной и государствами соседями. Используются общенаучные методы: анализа, синтеза, гипотетический метод. Получены следующие результаты: в исследовании были проанализированы факторы, которые влияют на геоконфликтное положение Украины. Это позволило охарактеризовать геоконфликтное положение Украины и выявить его проблемные стороны. Результаты исследования могут быть использованы при формировании концепции украинской внешней политики и при дальнейшем исследовании данной темы. Выводы: Украинское геоконфликтное положение на современном этапе можно охарактеризовать как нестабильное и довольно напряженное. Это связано с наличием ряда исторических, современных (активных), замороженных и потенциальных конфликтов с соседями.

Ключевые слова: геоконфликтология, геоконфликтное положение Украины, международные отношения, государства-соседи.

References

1. Dmytruk V. (2014) Delimitatsiia ta demarkatsiia derzhavnoho kordonu Ukrainy: problemy ta priorityety [Delimitation and Demarcation of the State Border of Ukraine: Problems and Priorities]. *Regional history of Ukraine. Collected articles*, no. 8, pp. 109-116. (in Ukrainian)
2. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (2018) Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» [Law of Ukraine «On National Security of Ukraine»]. no. 31, p. 241. Available at: (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en>) (accessed 29.11.2019). (in Ukrainian)
3. Kolosova V.A., Milanovoy E.V. (ed.) (2015) Nikolay Mironenko. *Stranitsy zhizni. Nauchnye idei i raboty. Pedagogicheskaya deyatel'nost'*. *Vospominaniya* [Nikolay Mironenko. Pages of life. Scientific ideas and work. Pedagogical activity. Memories]. Moscow: Moscow University. (in Russian)
4. Petrov N. (2019) Politicheskie peremennye: s chem stolknetsya rossiyskaya vlast' v 2019 godu [Political variables: what will the Russian government face in 2019]. Available at: (<https://www.rbc.ru/opinions/politics/06/01/2019/5c2491e49a794778e758e398>) (accessed 29.11.2019).
5. Gudkov L. (2018) Rossiysko-ukrainskiy konflikt: perspektivy i parametry mirotvorcheskoy missii OON na Donbasse [Russian-Ukrainian conflict: prospects and parameters of UN peacekeeping mission in Donbass]. Kyiv: Tsentrazumkova. (in Russian)
6. Slyvka R. R. (2010) Vplyv mizhnarodnykh konfliktiv na heopolitychne polozhennia Ukrainy [The impact of international conflicts on Ukraine's geopolitical position]. *Geography and tourism*, vol. 3, pp. 127-134. (in Ukrainian)
7. Slyvka R. R. (2015) Terytorialno-politychnyi konflikt u Donbasi [Territorial-political conflict in the Donbas: a look at the position of postmodern approach to geography]. *Geography and tourism*, vol. 32, pp. 146-160. (in Ukrainian)
8. Babenko, V.A., Sidorov, V.I., Savin, R.S. (2018). Activities of international agroholdings in the world market of foreign investments: investigation of trends and factors of impact in current financing conditions. *Technology audit and production reserves*, № 4/4(42), pp. 18-24. doi: 10.15587/2312-8372.2018.141135
9. Babenko V., Sidorov V., Pankova Ju. (2017). Modern imperatives of the development of the integration of foreign economic policy of Ukraine in the modern world economic space: monograph, *International economic relations and sustainable development* [edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova], Ruda Ślaska: Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, pp. 51-70.
10. Huberskyi L.V. (ed.) (2004) *Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia: u 2 t.* [Ukrainian Diplomatic Encyclopaedia: in 2 volumes]. Kyiv: Znannia Ukrainy. (in Ukrainian)
11. Freedom House (2019) *Freedom in the World 2019 Map*. Available at: (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019/map>) (accessed 29.11.2019).
12. The Guardian (2018) *Revealed: one in four Europeans vote populist*. Available at: (<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2018/nov/20/revealed-one-in-four-europeans-vote-populist>) (accessed 29.11.2019).